

รายงานสถานการณ์ ชายแดนเมียนมา ด้านจังหวัดเชียงราย

โดย มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.)

กันยายน 2569

ช่วงปี 2567–2569 พื้นที่แนวตะเข็บชายแดนไทย
ด้านจังหวัดเชียงราย–รัฐฉาน ประเทศเมียนมา
ได้เผชิญวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมและมนุษยธรรม
ที่เชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยหนึ่งเกิดจาก
สถานการณ์การเมืองในเมียนมา และการขยายตัว
ของธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ แร่สำคัญ (Critical
Minerals) แร่หายาก (Rare Earth Elements)
และแร่อื่นๆ ในพื้นที่รัฐฉานและในลุ่มน้ำโขง

มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) เป็นองค์กร
สาธารณกุศลที่ดำเนินกิจกรรมให้การศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสนับสนุนการเข้าถึงสิทธิด้าน
ต่างๆ ของคนและชุมชนในพื้นที่ชายแดน จ.เชียงราย มายาวนาน
กว่า 40 ปี ทำให้ต้องทำงานใกล้ชิดกับชุมชน กลุ่มสตรี ผู้นำท้องถิ่น
ผู้นำศาสนา เด็กและเยาวชน ทั้ง 2 ฝั่งพรมแดน

ขณะนี้ พชก.พบว่าสภาพปัญหาบริเวณชายแดน ได้พัฒนาไปไกลกว่าประเด็นมลพิษสิ่งแวดล้อม หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หากแต่กลายเป็น วิกฤติด้านสิทธิมนุษยชน ความมั่นคงด้านอาหาร สุขภาพ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความมั่นคงของมนุษย์ และความมั่นคงของประเทศ

ข้อมูลภาคสนามพบว่า ประชาชนจำนวนมากสูญเสีย อาชีพ รายได้ ความเชื่อมั่นต่อความปลอดภัยของแม่น้ำและ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญการถูกช่วงชิงทรัพยากรที่ ชุมชนเคยได้พึงพิง โดยประชาชนในฝั่งรัฐฉานใต้ ต้องเผชิญ กับการยึดที่ดิน บังคับเกณฑ์ทหาร การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการขยายตัวของกิจกรรมเหมือง ส่งผลให้เกิดการอพยพ เข้ามายังประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

ย้อนไปเมื่อปี 2567 แม่น้ำกก ที่ไหลจากรัฐฉาน สู่ประเทศไทย มีสีขุ่นตลอดเวลา เช่นเดียวกับแม่น้ำสาย ที่มี ความขุ่นข้นผิดปกติมาก่อนหน้านั้นแล้ว จนกระทั่งเดือน กันยายนในปีนั้น ได้เกิดภัยพิบัติครั้งใหญ่น้ำท่วม-โคลนถล่ม จนกระทั่งมีการตรวจพบว่าน้ำในแม่น้ำกกและแม่น้ำสาย มีสารโลหะหนักเกินค่ามาตรฐานในปี 2568 พร้อมกับการ ตรวจพบการเปิดหน้าดินเพื่อทำเหมืองแร่จำนวนมากในบริเวณ ดันแม่น้ำทั้ง 2 สาย

ภัยพิบัติน้ำท่วม-โคลนถล่มในปี 2567 ไม่ใช่ทำให้เห็น เพียงสถานการณ์ทำเหมืองแร่ในบริเวณต้นแม่น้ำเท่านั้น แต่ยัง ช่วยเปิดข้อเท็จจริงอีกหลายประการ

ข้อค้นพบที่สำคัญ

1 วิฤตติสารพิษข้ามพรมแดนกำลังทำลายฐานชีวิต ของประชาชนทั้งสองฝั่งของพรมแดน

ชุมชนริมแม่น้ำที่ปนเปื้อนในฝั่งรัฐฉาน สะท้อนตรงกันว่า
แม่น้ำซึ่งเคยเป็นฐานของอาหาร รายได้ และวิถีชีวิต ไม่สามารถ
ใช้ประโยชน์ได้เช่นเดิมอีกต่อไป มีการยึดที่ดินเพื่อทำเหมือง
ปลูกยางพารา ชุมชนสูญเสียพื้นที่ทำกิน ต้นน้ำลำธารและ
แม่น้ำปนเปื้อน ระบบนิเวศลำธารและแม่น้ำถูกตะกอนทับถม
เสียหาย ปลาและสัตว์น้ำหายไป หลายพื้นที่ระบุว่าชุมชน
ไม่สามารถรวมตัวพูดคุยวิจารณ์ หรือคัดค้านการทำเหมืองได้
เพราะเสี่ยงต่อการถูกลงโทษ หรือทำให้สูญหาย

สถานการณ์ตามชุมชนชายแดนในรัฐฉาน เลวร้ายลง
หลังจากการรัฐประหารเมื่อปี 2564 ป่าไม้ที่ชุมชนพยายาม
รักษาดูแลถูกโค่นล้มเพื่อทำเหมืองแร่ประชาชนในพื้นที่ทำมา
หากินลำบากมาก หลายชุมชนที่ชาวบ้านเคยพึ่งพาตัวเองได้
จากการปลูกการทำการเกษตรริมลำน้ำ หรือหาของป่าตามฤดูกาล
แต่ไม่สามารถทำได้อีกต่อไป เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้แทบ
ไม่เหลือ ขณะที่พืชผักที่เคยปลูกได้ก็ไม่มีใครกล้ากินภายหลัง
จากมีข่าวเรื่องแม่น้ำปนเปื้อนสารพิษ

2 ผลกระทบทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณถูกมองข้าม

แม่น้ำไม่ได้เป็นเพียงแหล่งน้ำเท่านั้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่ง
ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมพิธีกรรมทางความเชื่อและศาสนา
เมื่อวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติจากแม่น้ำได้รับผลกระทบ
อย่างรุนแรงและปราศจากการชดเชยเยียวยา ผู้ได้รับผลกระทบ
จำนวนมากต่างต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง

“แม่น้ำก็เหมือนแม่เรา เมื่อก่อนแม่น้ำสามารถดื่มได้
เล่นน้ำ หาปลา หาปู หาเห็ด ทำร้านขายของริมน้ำ แต่เมื่อแม่น้ำ
ปนเปื้อน พิษในแม่น้ำนั้นทำลายเราทั้งหมด แม่น้ำกำลังตาย
จากเราไป แม่ป่วยไม่ได้มีใครดูแล เราอยากได้แม่ของเราคืนมา”
ผู้นำจิตวิญญาณของชุมชนชาติพันธุ์หนึ่งกล่าว

การปนเปื้อนสารพิษกำลังทำลาย
“ระบบนิเวศวัฒนธรรม” ทั้งระบบ
ซึ่งเป็นความสูญเสียที่ยังไม่เคย
ได้รับการประเมินมูลค่า

3 การขยายตัวของเหมืองต้นแม่น้ำกก แม่น้ำสาย และลำน้ำสาขาของแม่น้ำโขงในเมียนมาเพิ่มขึ้น อยู่ตลอดเวลา ส่งผลกระทบรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

การทำลายพื้นที่ป่าไม้และต้นน้ำลำธารเพื่อทำเหมืองแร่
แห่งใหม่ และการขยายพื้นที่เหมืองแร่ได้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา
ข้อมูลภาคสนามสะท้อนว่ากิจกรรมเหมืองในพื้นที่ชายแดนรัฐ
ฉานได้ยังคงขยายตัว ขณะที่ข้อจำกัดด้านการกำกับดูแล การ
เข้าถึงพื้นที่ และสถานการณ์ความขัดแย้ง ทำให้การตรวจสอบ
ผลกระทบและการบังคับใช้กฎหมายเป็นไปได้ยาก

แหล่งข้อมูลชายแดนระบุว่าปัจจัยนี้ทำให้พื้นที่การทำ
เหมืองแร่เพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากไม่มีการควบคุม
เพราะบริเวณชายแดนรัฐฉานได้เป็นพื้นที่ “ช่องว่าง” ของ
อำนาจรัฐ แม้โดยข้อเท็จจริง พบว่ามีฐานทหารเมียนมาตั้งสลับ
อยู่กับฐานทหารว่า (United Wa State Army - UWSA) แต่
การบังคับใช้กฎหมายกลับไม่เกิดขึ้น

การขยายตัวของธุรกิจเหมืองแร่ ทำให้ชาวบ้านมีชีวิต
ที่ลำบากมากขึ้นทุกวัน ที่ดินส่วนใหญ่ถูกบังคับขายหรือ
ยึดเอาไปจากชาวบ้านโดยไม่มีทางเลือกอื่น เมื่ออาชีพสุจริตและ
ฐานทรัพยากรหดตัว ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าคนบางส่วนถูกผลัก
เข้าสู่เศรษฐกิจผิดกฎหมาย รวมถึงการลำเลียงยาเสพติด ซึ่งส่งผล
ต่อครอบครัว เด็ก และความปลอดภัยของชุมชน

“เมื่อก่อนบ้านเราอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ แต่ขณะนี้กลับ
สมบูรณ์ไปด้วยยาเสพติด ชาวบ้านที่ไม่มีงานทำก็ไปรับจ้าง
ขนยาเสพติด ขนข้าม (มาฝั่งไทย) ไปนิดเดียวก็ได้เงินมาใช้แล้ว
แต่บางคนก็โดนยิงตาย ตอนนี้ในชุมชนมีเด็กกำพร้าเยอะ
แม่หม้ายก็เยอะ ไม่ค่อยมีผู้ชายแล้ว ชาวบ้านยากจน เด็กๆ
ก็ไม่ได้เรียนหนังสือ” ผู้นำชุมชนชาติพันธุ์แห่งหนึ่งระบุ

ในพื้นที่แม่น้ำกกในเขตเมืองสาด มีการใช้เรือซุดหาแร่
จำนวนหลายลำ ชาวบ้านที่รับจ้างได้ค่าแรงวันละ 300 บาท
หากไปทำงานที่เครื่องจักร จะได้รับค่าจ้างเดือนละ 7,000-
9,000 บาท โดยแบ่งการทำงานเป็นกะ เนื่องจากเครื่องจักร
ทำงานตลอด 24 ชม. ผู้นำชุมชนระบุว่าผู้ประกอบการหรือ
ผู้จ่ายค่าจ้างในเหมืองบางแห่งเป็นชาวจีน อย่างไรก็ตามยัง
ไม่สามารถตรวจสอบโครงสร้างความเป็นเจ้าของของกิจการ
เหล่านี้ได้อย่างอิสระ นอกจากนี้บนดอยหลายแห่งในเขต
เมืองสาดยังมีทำเหมืองแร่ที่มีลักษณะเดียวกับเหมืองแร่เอิร์ท
เพิ่มอีกอย่างน้อย 3 แห่งในช่วงสองเดือนที่ผ่านมา

“ในอดีตในแม่น้ำสายและลำห้วยต่างๆ
มีปลาจำนวนมากที่จับได้ด้วยมือ
ตั้งหม้อไว้แล้วไปจับปลามาทำอาหารได้
แต่ตอนนี้แม่น้ำสายเสียหายหมดแล้ว
เหมืองแร่ทำให้โคลนและตะกอน
ไหลลงมาในแม่น้ำ ทับถมแก่งหิน
ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของปูปลา
เมื่อก่อนชาวบ้านเคยปลูกพืชผัก
ริมฝั่งแม่น้ำสาย และลำห้วยต่างๆ
แต่เมื่อเขามาทำเหมือง แม่น้ำก็กลายเป็น
สีแดงขุ่น สารพิษลงไปในน้ำ
เราจับปลาไม่ได้ ปลูกพืชริมฝั่งไม่ได้
เสียอาชีพ ไม่มีงานทำ”

ชาวบ้านริมแม่น้ำสายฝั่งรัฐฉาน กล่าว

เช่นเดียวกับพื้นที่ลุ่มน้ำสาย เขตเมืองท่าขี้เหล็ก มีการ
ขุดแร่แทบทั้งหมดทุกแม่น้ำลำธาร และเครื่องจักรเดินเครื่องขุด
ตลอด 24 ชั่วโมง โดยเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี 2566 โดยส่วนมาก
หาแร่ทองคำ

“ในอดีตในแม่น้ำสายและลำห้วยต่างๆ มีปลาจำนวนมาก
ที่จับได้ด้วยมือ ตั้งหม้อไว้แล้วไปจับปลามาทำอาหารได้
แต่ตอนนี้แม่น้ำสายเสียหายหมดแล้ว เหมืองแร่ทำให้โคลนและ
ตะกอนไหลลงมาในแม่น้ำ ทับถมแก่งหินซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของ
ปูปลา เมื่อก่อนชาวบ้านเคยปลูกพืชผักริมฝั่งแม่น้ำสาย และ
ลำห้วยต่างๆ แต่เมื่อเขามาทำเหมือง แม่น้ำก็กลายเป็นสีแดงขุ่น
สารพิษลงไปในน้ำ เราจับปลาไม่ได้ ปลูกพืชริมฝั่งไม่ได้ เสียอาชีพ
ไม่มีงานทำ” ชาวบ้านริมแม่น้ำสายฝั่งรัฐฉานรายหนึ่ง กล่าว

ขณะที่ชุมชนดั้งเดิมหลายแห่งที่อยู่ตามที่ราบเล็กๆ และ
ตามสันดอย เมื่อธุรกิจเหมืองแร่มาถึง ทำให้ต้องอพยพหนีข้าม
มาฝั่งไทย เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายและที่ดินซึ่งใช้ปลูกข้าวและ
ทำไร่ถูกแย่งชิงโดยมีการบังคับซื้อที่ดินในราคาถูก หากไม่ขาย
ก็ถูกยึด

ผู้ให้ข้อมูลจากชุมชนใกล้พื้นที่เหมืองบางแห่งแสดง
ความกังวลเกี่ยวกับสารเคมีที่ใช้ในกระบวนการผลิตและความ
ปลอดภัยของแรงงาน โดยระบุว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ทราบว่
สารที่ใช้คืออะไร ขณะที่ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการผลิตและ
การจัดการของเสียยังเข้าถึงได้จำกัด

“เขามาชุดแร่ ทำเหมือง สารพิษที่ใช้รุนแรงมาก ชาวบ้านอ่านภาษาจีนไม่ได้ เข้าไปรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ ในเหมือง เกิดไปเหยียบสารเคมี ทำให้เขาเน่า ในเหมืองเราเห็นว่ามียาหลายเจ้าของคนที่ทำเหมืองพูดภาษาจีน บ่อในเหมืองแร่เขาเอาพลาสติกปูแร่เหล่านั้นทราบว่าเขาเอาออกไปที่เมืองจีน” ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนริมเหมืองแร่ระบุ

4 การบังคับเกณฑ์ทหารในเมียนมา

ข้อมูลภาคสนามพบว่า ความกังวลต่อการถูกเกณฑ์ทหารกลายเป็นแรงกดดันสำคัญต่อคนหนุ่มสาวและครอบครัวในรัฐฉาน หลายคนหลบออกจากพื้นที่ บางส่วนเข้าป่า และจำนวนหนึ่งเดินทางเข้ามาหางานและที่พักพิงในประเทศไทย ขณะที่บางชุมชนระบุว่าต้องรวบรวมเงินจากครัวเรือนเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกเกณฑ์ ซึ่งยิ่งเพิ่มภาระต่อครอบครัวที่ประสบปัญหารายได้อยู่แล้ว

5 ประชาชนจากเมียนมาจำนวนมากกำลังอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา มีประชาชนฝั่งรัฐฉานได้อพยพข้ามช่องทางธรรมชาติ รวมทั้งด่านชายแดน เข้าสู่ประเทศไทย ด้านพรมแดน จ.เชียงราย อย่างต่อเนื่อง มีทุกกลุ่ม วัยทั้งเด็ก วัยแรงงาน ครอบครัว และผู้สูงอายุ ทั้งนี้วิธีการเข้ามาดำเนินการมีหลายรูปแบบ เช่น เข้ามาอาศัยอยู่กับเครือญาติที่อพยพเข้ามา ก่อนหน้านั้น เสียเงินให้ขบวนการนายหน้าซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายในราคาต่างๆ ขึ้นอยู่กับว่าเป็นเอกสารประเภทใด

ผู้ให้ข้อมูลแทบทุกรายตอบตรงกันว่า การอพยพเข้ามาแล้วก็ไม่ได้คิดกลับคืนถิ่นฐานเดิมอีก เนื่องจากที่ดินถูกยึดไปแล้ว บ้านก็ไม่มีแล้ว ทั้งหมู่บ้านหนีกันไปคนละทิศคนละทาง ดังนั้นหลายหมู่บ้านในรัฐฉานจึงร้างด้วยผู้คน

มูลนิธิพช. ได้ลงพื้นที่ทำงานภาคสนามในช่องทางต่างๆ ที่มีการอพยพ ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าแนวโน้มการอพยพเข้ามาของเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สถานการณ์ในฝั่งเมียนมาทำให้การเข้าถึงการศึกษาแทบเป็นไปไม่ได้ ครอบครัวจึงพยายามส่งเด็กให้มาเรียนในประเทศไทย

6 ต้นทุนของการพัฒนากำลังคนอยู่กับชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรน้อยที่สุด

ข้อมูลจากพื้นที่สะท้อนความไม่สมดุลในมิติต่างๆ โดยเฉพาะธุรกิจเหมืองแร่ ผู้ได้รับประโยชน์จากรั่วและห่วงโซ่อุปทานอาจอยู่ห่างออกไปจากพื้นที่ต้นน้ำ แต่ต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมกลับตกอยู่กับชุมชนชายแดนและประชาชนปลายน้ำ

มูลนิธิพช. เห็นว่าการแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องก้าวพ้นจากการรับมือกับผลกระทบเฉพาะหน้า ไปสู่ความร่วมมือในการป้องกันปัญหาที่ต้นทาง การเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส การตรวจสอบแหล่งที่มาของแร่ และการให้ผู้ประกอบการและธุรกิจตลอดห่วงโซ่อุปทานมีส่วนรับผิดชอบต่อผลกระทบ

ที่เกิดขึ้น ตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายและหลักการด้านธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

สำหรับมูลนิธิพช. เป้าหมายสำคัญไม่ใช่การกล่าวโทษประเทศหรือประชาชนฝ่ายใด แต่คือการทำให้ชุมชนทั้งสองฝั่งพรมแดนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัย มีศักดิ์ศรี และมีอนาคต โดยมีแม่น้ำและทรัพยากรธรรมชาติที่ยังสามารถหล่อเลี้ยงคนรุ่นต่อไปได้

www.hadf1985.org